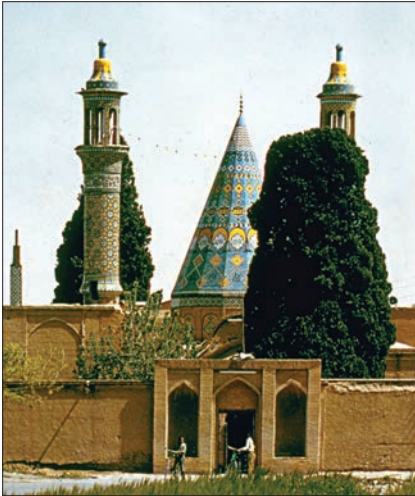

KÂŞÂN

Şâh ve Zeynüddin minareleridir. IX. yüzyıla ait Hâce Tâceddin Medresesi'nin yanındaki, Kâşân'ın en önemli tarihî eserlerinden sayılan Mescid-i Meydân Karakoyunlu, surların dışında yer alan İmamzâde Habîb b. Mûsâ ve Sultan Mîr Ahmed türbeleri Safevî döneminden kalmadır. Kâşân'ın 6 km. güneybatısındaki Fîn Sarayı ve Bâğ-ı Şâh-ı Fîn denilen bahçesi inşa edildikleri XI. yüzyılın ihtişamını yansıtmaktadır; ancak halen mevcut ek yapılar Safevîler ve Kaçarlar dönemine aittir. Şehrin içindeki diğer mimari eserleri arasında Kaçarlar dönemine ait Mescid-i Âgâ Büzürg ve Medresesi ile İmam Medresesi, dışındakiler arasında da Merenceb ve Sin Sin kervansarayları ile Şehzade İbrâhim Türbesi yer almaktadır.

Tarihi boyunca Kâşân bir el sanatları merkezi olmuştur; bugün de özellikle halı, kadife ve ipekli kumaş dokumacılığı ile kuyumculuk ve bakırcılık alanlarında İran'ın en önemli merkezlerinden biridir. Şehri dünya çapında tanıtan en ünlü sanat dalı ise artık tamamen ölmüş bulunan çiniliktir. XII-XIX. yüzyıllar arasında yaşayan ve XIV. yüzyılda doruğa çıkan bu sanata ve ürünlerine "kâşî" deniliyor, genellikle firûze; gök mavisi, yeşil ve nâdiren kırmızı, sarı renklerin hâkim olduğu duvar çinileriyle daha çok yeşil renkteki çeşitli şekillerde kaplardan oluşan seramikler kervanlarla dünya pazarlarına taşınyordu. Selçuklu binalarında görülen ünlü çinilerin hemen tamamı Kâşân yapısıdır.

Sehzade İbrâhim Türbesi - Kâşân

Kâşân'da en meşhurları Muînüddîn-i Kâşî, Gıyâseddin Cemşîd el-Kâşî, Efdalüddîn-i Kâşânî (Baba Efdal), Abdullah b. Ali el-Kâşânî, Abdürrezzâk el-Kâşânî, Feyz-i Kâşânî (Molla Muhsin), Hacı Mirza Kâşânî ve Muhteşem-i Kâşânî olan birçok sima yetişmiştir (Sem'ânî, X, 17-19).

BİBLİYOGRAFYA :

Steingass, *Dictionary*, s. 1005; Taberî, *Târîh* (Ebû'l-Fazl), VI, 293; IX, 176; X, 141; *Hudûdü'l-âlem* (Minorsky), s. 80, 133; Makdisî, *Ahşenü'l-tekâsim*, s. 390; Sem'ânî, *el-Ensâb*, X, 17-19; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), IV, 336-337; Müstevfî, *Nüzhetü'l-kulûb* (Strange), s. 71-72; L. Lockhart, *Persian Cities*, London 1960, s. 120-126; *Fihrist-i Binâhâ-yi Târîhî ve Emâkin-i Bâstânî-yi İrân*, Tahran 1345 hş., s. 185-197; G. Le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, London 1966, s. 209; Abdülhüseyn-i Saidiyan, *Serzemîn ü Merdüm-i İrân*, Tahran 1369 hş., s. 920-925; Abdürrefî'î Hakikat, *Ferheng-i Târîhî ve Coğrafyâ-yi Şehristânâhâ-yi İrân*, Tahran 1376, s. 413-415; Mirza Abdürrahim Darâbî, "Mir'âtü Kâşân yâ Târîh-i Kâşân" (nşr. İrec Efşâr), *Ferheng-i İrân-zemin*, III, Tahran 1334 hş., s. 105-262; Abdülhüseyn Sipehr, "Muhtaşar-ı Coğrafyâ-yi Kâşân", a.e., XXII (1356), s. 430-458; Nusretullah Meşkûti, "Nazarî be Târîh-i Bâstânşinâsî-yi Kâşân ve Binâhâ-yi Meşhûr-i Târîhî Mescid-i Meydân", *Hüner ü Merdüm*, sy. 55, Tahran 1346 hş., s. 8-13; V. C. Wood, *Iran and Iranian*, Tehran 1996, s. 91; Cl. Huart, "Kâşân", *IA*, VI, 404; a.m.f., "Kâşî", a.e., VI, 412; J. Calmard, "Kaşân", *Et²* (İng.), IV, 694-695.

✎ RIZA KÜRTULUŞ

KÂŞÂNÎ, Abdullah b. Ali (عبد الله بن علي الكاشاني)

Ebü'l-Kâşım Cemâlüddîn Abdullâh b. Ali b. Muhammed el-Kâşânî
(ö. VIII./XIV. yüzyılın ilk yarısı)

İlhanlı tarihçisi.

VII. (XIII.) yüzyılın ikinci yarısı ile VIII. (XIV.) yüzyılın ilk yarısı arasında yaşamıştır. Ailesinin mesleği olan çini işlemeciliğine rağbet etmeyip öğrenim görmeyi tercih eden ve hükümdarların emrinde münşiler arasında yer almayı başaran Kâşânî'nin bu görevine hangi hükümdar döneminde başladığı bilinmemektedir. Dönemin ünlü veziri Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedânî'nin *Câmi'u'l-tevârih*'ini 710'da (1310) tamamlaması ve Olcaytu dönemini (1304-1316) yazma görevini de Kâşânî'ye vermesi dikkate alınarak Olcaytu devrinde İlhanlı sarayına intisap ettiği söylenebilir. Bu görevi dolayısıyla Kâşânî kendisini "el-müverrih el-hâsib" olarak nitelendirmektedir. Kâşânî, Reşîdüddin'in ölümünden (718/1318) sonra *Câmi'u'l-tevârih*'in tamamını kendisinin yazdığını

iddia etmiştir. Ancak sağlam bir dayanağı bulunmayan bu iddia modern tarihçiler tarafından da kabul görmemiştir. VIII. (XIV.) yüzyılın başlarında hayatta olduğu anlaşılan Kâşânî'nin ölüm tarihini Kâtib Çelebi yanlışlıkla 836 (1432-33) olarak verirken (*Keşfü'z-zunûn*, II, 951) Bağdatlı İsmâil Paşa 736 (1335-36) şeklinde kaydeder (*Hediyetü'l-ârifin*, II, 149).

Eserleri. 1. Zübdetü't-tevârih. Genel bir tarih niteliğinde olup Hz. Âdem'den başlayarak Bağdat'ın Moğollar tarafından alınmasına (656/1258) kadar meydana gelen olaylardan bahseder. Eserin küçük bir bölümünü Gabriel-Joseph Edgard Blochet *Introduction à l'histoire des mongols de Rachideddin* (Leyden-London 1910) adlı eseri içinde yayımlamıştır. İsmâilîler, Fâtımîler ve Nizârîler'le ilgili bölümlerini Muhammed Takî Dânişpejûh *Zübdetü't-tevârih (Bahş-i İsmâ'iliyyân, Fâtmiyyân ve Nizâriyyân)* adıyla neşretmiştir (Tahran 1366 hş.). **2. Târîh-i Olcaytu (Târîh-i Pâdişâh-ı Sa'îd Gıyâşü'd-dünyâ ve'd-din Olcaytu Sultân Muhammed).** Temelde Olcaytu dönemindeki olayların tarih sırasına göre anlatıldığı eser *Câmi'u'l-tevârih*'in zeyli niteliğinde olup 718 (1318) yılına kadar gelmektedir. Siyasî tarih bakımından olduğu kadar din ve kültür tarihi bakımından da önemli olan kitabın tek nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Ayasofya, nr. 3019), şarkiyatçı Charles Schefer için bu nüshadan istinsah edilen diğer bir nüshası da Paris Bibliothèque Nationale'de bulunmaktadır (*Catalogue des manuscrits persian de la Bibliothèque Nationale*, Paris 1905-1912, I, nr. 450). Eser Mehîm Hembefî (Hâciyânpuş) tarafından yayımlanmıştır (Tahran 1348 hş./1969). **3. 'Arâyisü'l-cevâhir ve nefâyisü'l-etâyib.** 700 (1300) yılında Tebriz'de kaleme alınan eserin konusunu değerli taşlar, mücevherler, güzel kokular ve mineraller oluşturur. Kâşânî bu çalışmasını hazırlarken Nasîrüddîn-i Tûsî'nin, Bîrûnî'nin *Kitâbü'l-Cevâhir fî mârifeti'l-cevâhir*'ine dayanan *Tansûknâme-i İlhanî* adlı eserinden geniş ölçüde yararlanmıştır. Kitabın en orijinal bölümü çini yapımıyla ilgili olanıdır. Bu bölümde ayrıca Damgan ve Kuman'da altın, Anadolu ve Azerbaycan'da gümüş madenleri bulunduğundan söz edilmektedir. Bu bölümü Hellmut Ritter *Orientalische Technische und Persische Fayence-technik* adıyla neşretmiştir (*Istanbul Mitteilungen*, İstanbul 1935). Eseri İrec Efşâr Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Ayasofya, nr. 3613, 3614) ve British

Museum'da bulunan üç nüshasına dayanarak yayımlamıştır (Tahran 1345 hş./1966).

BİBLİYOGRAFYA :

Kâşânî, *'Arâyisü'l-cevâhir ve nefâyisü'l-etâ-yib* (nşr. İrec Efşâr), Tahran 1345 hş., nesredenin girişi; *Keşfü'z-zunûn*, II, 951; M. Şemseddin [Günâitay], *İslâm'da Tarih ve Müverrihler*, İstanbul 1339-42, s. 312-313; Storey, *Persian Literature*, I/1, s. 78, 267; I/2, s. 1232, 1272; *Hediyetü'l-'ârifîn*, II, 149; Sarton, *Introduction*, III/1, s. 755-757; Rypka, *HIL*, s. 471; Safâ, *Edebiyyât*, III/2, s. 1231-1232; Mirzâ M. Kazvinî, *Yaddâst-hâ-yi Kazvinî* (nşr. İrec Efşâr), Tahran 1363 hş., III-IV, 124-130; Derya Örs, *Tarih-i Olcaytu: İnceleme-Çeviri* (yüksek lisans tezi, 1992), AÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Abbas İkbâl, *"Arâyisü'l-cevâhir ve nefâyisü'l-etâyib"*, *Ferheng-i İrân-zemîn*, VIII, Tahran 1339 hş., s. 153-160; P. P. Soucek, "Abu'l-Qâsem 'Abdallâh Kâşânî", *Eir.*, I, 362-363; Seyyid Ali Âli Dâvûd, "Ebû'l-Kâsim Kâşânî", *DMBİ*, VI, 173-174. DERYA ÖRS

KÂŞÂNÎ, Abdürrezzâk (عبدالرزاق الكاشاني)

Kemâlüddin Abdürrezzâk b. Ebi'l-Ganâim Muhammed el-Kâşânî
(ö. 736/1335)

Tasavvufî tefsir
ve terimlere dair eserleriyle tanınan
mutasavvif.

İran'da Kum ile İsfahan arasında yer alan Kâşân şehrinde olduğu bilinen Kâşânî'nin hayatı hakkında yeterli bilgi bulunmamaktadır. Doğduğu yerin adı kaynaklarda Kâşân, Kâşân, Kâşân gibi farklı biçimlerde yazıldığından nisbesi de farklı şekillerde (Kâşânî, Kâşânî, Kâşânî, Kâşî) kaydedilmektedir. Kâtib Çelebi onu, *Ma'la'ı Sa'deyn* müellifi tarihçi Abdürrezzâk b. İshak es-Semerkandî el-Kâşânî ile (ö. 887/1482) karıştırmıştır (*Keşfü'z-zunûn*, I, 336).

İlhanlı hükümdarlarından Olcaytu Han (1304-1316) ve Ebû Said Bahadır Han (1317-1335) dönemlerinde yaşayan Abdürrezzâk el-Kâşânî'nin eserlerinden iyi bir eğitim gördüğü, dinî ilimlerin yanında felsefeye de ilgi duyduğu anlaşılmaktadır. Sühreverdî şeyhlerinden Abdüssamed b. Ali en-Natanzî'den hırka giyen Kâşânî'nin tarikat silsilesi Abdüssamed en-Natanzî, Necîbüddin b. Büzgaş vasıtasıyla *'Avârifü'l-ma'ârif* müellifi Şehâbeddin es-Sühreverdî'ye ulaşır. Kâtib Çelebi Kâşânî'nin vefat tarihini 730 (1330), Fasîh-i Hâfî ise 736 (1335) olarak kaydeder. Abdülhüseyn Zerrînkûb ikinci tarihin doğru olduğu görüşündedir (*Dünbâle-i Cüstücü*, s. 130).

Kâşânî, *Mişbâhü'l-hidâye* müellifi İzzeddin el-Kâşî ile birlikte şeyhleri Abdüssamed'in yanı sıra İsfahan, Kâşân, Sâve, Şiraz ve Bağdat'taki diğer Sühreverdî şeyhlerinin sohbet meclislerine katılarak onlardan da feyiz almış, tasavvufî görüşleri bu muhitte oluşmuştur. Muhyiddin İbnü'l-Arabî mektebinin tasavvuf çevrelerinde yaygınlık kazanmasında Fahreddin-i Irâkî, Saîdüddin el-Fergânî ve Müeyyidüddin Cendî gibi onun doğudaki temsilcilerinden daha fazla etkili olan Kâşânî'nin İbnü'l-Arabî'nin eserlerine şeyhinin ölümünden sonra ilgi duymaya başladığı anlaşılmaktadır. Fahreddin-i Irâkî, İbnü'l-Arabî'nin tasavvuf anlayışını şiirle yayan Ken Kâşânî daha önce Sadreddin Konevî'nin yaptığı gibi onun fikirlerini ilmi ve felsefî bir üslûpla yaymaya çalışmıştır. İbnü'l-Arabî'nin görüşlerine dair yorum ve değerlendirmeleri büyük ilgi görmüş, bu alanda yapılan çalışmalara ışık tutmuştur. Bugün de İbnü'l-Arabî'yi anlamak için en çok Kâşânî'nin eserlerine başvurulması onun İbnü'l-Arabî mektebi içindeki yerini göstermesi bakımından önemlidir. İbnü'l-Arabî'yi takip etmekle birlikte Kâşânî tamamen onun taklitçisi de olmamış, kendine has bir hikmet anlayışı ortaya koymuştur. Fikirlerinin oluşmasında Hâce Abdullah-ı Herevî ve Gazzâlî gibi sûfîlerden de etkilendiği görülen Kâşânî, İbnü'l-Arabî'ye getirdiği yorum ve kendine özgü görüşleriyle tasavvuf düşüncesi üzerinde etkili olmuş, İbnü'l-Arabî'nin daha sonraki takipçileri onu genellikle Kâşânî'nin görüşleri çerçevesinde anlamış ve yorumlamıştır. Dönemin İranlı sûfîlerinden Alâüddeve-i Simnânî ile vahdet-i vücûd konusundaki mektuplaşmaları Kâşânî'nin düşünce tarzını ortaya koyması bakımından önemlidir (Câmî, s. 484-489). İranlı sûfîlerin İbnü'l-Arabî'ye muhalefetleri Kâşânî'nin eserleriyle kırılmış, bu sûfîler Kâşânî'den sonra İbnü'l-Arabî'nin eserlerine yönelmeye başlamıştır.

Kâşânî'nin mezhebi konusunda kaynaklarda bilgi bulunmamaktadır. Eserlerinde sadece *İştîlâhâtü's-sûfiyye*'de "siddîk" terimini açıklarken Hz. Ebû Bekir'in Resûl-i Ekrem'e en yakın kişi olduğunu ifade eden bir hadis nakletmesi onun Sünnî olduğuna delil sayılabilir. İki tanınmış öğrencisinden Dâvûd-i Kayserî Sünnî, Kadî Saîd-i Kummî Şîi'dir. Kadî Nûrullah-ı Şüsterî, Âgâ Büzürg-i Tahrânî gibi bazı Şîi müellifler, *Tuĥfetü'l-iĥvân*'ında Hz. Ali'den "aleyhisselâm" diye bahsettiği halde diğer üç halifenin adını

anmamasını delil gösterip onun Şîi olduğunu iddia etmişlerdir.

Eserleri. 1. *Te'vilâtü'l-Kur'an*. *Te'vilâtü'l-Kur'an*, *Te'vilâtü'l-â-yât* ve *Te'vilâtü'l-Kur'an* olarak da tanınan eser geniş ölçüde İbnü'l-Arabî'nin geliştirdiği kavram ve terimlere dayalı tasavvufî bir tefsirdir. Bu açıdan eser, Abdullah et-Tüsterî ile başlayıp Süleimî'nin *Hakâ'ıku't-tefsir*'iyle devam eden işârî tefsir geleneğinden farklı bir nitelik taşır. Eserde bütün âyetler değil sûre sırasıyla bazı âyetler tefsir edilmiştir. Kâtib Çelebi'nin, Kâşânî'nin Kur'an'ı Sâd sûresine kadar tefsir ettiğini söylemesi (*Keşfü'z-zunûn*, I, 336) doğru değildir. *Te'vilâtü'l-Kur'an* yanlışlıkla İbnü'l-Arabî'ye nisbet edilmiş ve *Tefsiru İbni'l-'Arabî* (*Tefsiru'l-Kur'ânî'l-Kerim*) adıyla defalarca basılmıştır (Kahire 1283, 1317; Beyrut 1978). Kitap Ali Rıza Doksanyedi tarafından Türkçeye çevrilmiştir (I-III, nşr. Vehbi Güloğlu, Ankara 1987). Pierre Lory eseri değerlendiren bir kitap kaleme almış (*Les commentaires ésotériques du Coran d'après 'Abd ar-Razzâq al-Qâshânî*, Paris 1980, 1991), M. Valsan, Yâsin ve Nûr sûresiyle ilgili bölümleri Fransızca'ya tercüme etmiş (*Etudes traditionnelles*, LXXIV [1973], s. 97-114; LXXVI [1975], s. 122-138), ayrıca eser üzerine çeşitli inceleme yazıları kaleme alınmıştır (bk. bibl.). 2. *İştîlâhâtü's-sûfiyye*. 500 kadar tasavvuf teriminin ebced sırasına göre açıkladığı eser İbnü'l-Arabî'nin kitaplarını anlamayı kolaylaştırmak amacıyla yazılmıştır. Kâşânî eserin önsözünde kitaplarını tasavvuf terimlerine dayalı olarak yazdığını, birçok kişi bu terimleri bilmediği için böyle bir eseri yazmaya gerek duyduğunu söyler. İlk defa bir bölümü Aloys Sprenger tarafından yayımlanan kitabın (*Dictionary of the Technical Term of Sufies* [Kalküta 1845; Lahor 1974]) çeşitli baskıları yapılmıştır (nşr. M. Kemâl İbrâhim Ca'fer, Kahire 1981; nşr. Abdülhalik Mahmûd, Kahire 1984; nşr. Abdülâl Şâhin, Kahire 1991; nşr. Muvaffak Fevzî el-Cebr, Dişmaşk 1995). Eseri Nebîl Safvet İngilizce'ye (*A Glossary of Sufi Technical Terms*, London 1991), Muhammed Hâcevî Farsça'ya (*Ferheng-i İştîlâhât-i 'İrfân u Tasavvuf*, Tahran 1372 hş.) tercüme etmiştir. Şemseddin Fenârî kitabı bir ta'lik yazmış, Haydar el-Âmülî onu ihtisar ederek yeniden düzenlemiştir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 108). Ahmed Ziyâeddin Gümüshânevî'nin *Câmi'u'l-uşûl* adlı eserinin kenarındaki metin (Kahire 1331, s. 2-38) Kâşânî'nin bu ese-